

Natura 2000-område: 61 Skånsø og Tranemose

Habitatområde: 54 Skånsø og Tranemose

Udpegningsgrundlag:

3110 Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (lobeliesøer)

Bevaringsprognose:

Vurderet Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Grøftning og dræning	Forbedring af hydrologi	☒	☐	☐	☐	Afskæring af dræn og grøfter
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Gældende lovgivning

Habitatområde: 54 Skånsø og Tranemose

Udpegningsgrundlag:

3160 Brunvandede søer og vandhuller

Bevaringsprognose:

Vurderet Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Gældende lovgivning

Natura 2000-område: 61 Skånsø og Tranemose

Habitatområde: 54 Skånsø og Tranemose

Udpegningsgrundlag:

4010 Våde dværgbusksamfund med klokkelyst

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				
		1	2	3	4	
Uhensigtsmæssig hydrologi	Forbedring af hydrologi	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Afskæring af dræn og grøfter
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Gældende lovgivning
Tilgroning med vedplanter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Rydning af vedplanter
Invasive arter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Bekæmpelse af invasive arter
Arealreduktion/ fragmentering	Naturpleje	☒	☐	☐	☒	Mulige virkemidler til truslen: Rydning af vedplanter

Natura 2000-område: 61 Skånsø og Tranemose

Habitatområde: 54 Skånsø og Tranemose

Udpegningsgrundlag:

4030 Tørre dværgbusksamfund (heder)

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Gældende lovgivning
Tilgroning med vedplanter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Rydning af vedplanter
Invasive arter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Bekæmpelse af invasive arter
Tilgroning med græs og høje urter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Hedepleje
Arealreduktion/ fragmentering	Udvidelse af naturarealet	☐	☒	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Etablering på §3-arealer
Arealreduktion/ fragmentering	Naturpleje	☐	☒	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Rydning af vedplanter
Manglende foryngelse af dværgbuskvegetationen	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Hedepleje

Natura 2000-område: 61 Skånsø og Tranemose

Habitatområde: 54 Skånsø og Tranemose

Udpegningsgrundlag:

6410 Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop

Bevaringsprognose:

Ukendt

Langsigtet mål:

Bevaring eller genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	Ingen indsats i 1. planperiode

Habitatområde: 54 Skånsø og Tranemose

Udpegningsgrundlag:

7110 * Aktive højmoser

Bevaringsprognose:

Ukendt

Langsigtet mål:

Bevaring eller genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
		☐	☐	☐	☐	

Habitatområde: 54 Skånsø og Tranemose

Udpegningsgrundlag:

7150 Plantesamfund med næbfrø, soldug eller ulvefod på vådt sand eller blottet tørv

Bevaringsprognose:

Ukendt

Langsigtet mål:

Bevaring eller genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Gældende lovgivning
Tilgroning med vedplanter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Rydning af vedplanter

Høringsnotat for Natura 2000-plan

NOTAT

vedrørende høringssvar til Natura 2000-plan 2010-2015 inkl. miljørapport (SMV)

*Forslag til Natura 2000-plan nr. 61
Habitatområde H54*

Skånsø og Tranemose

Udkast til Natura 2000-plan blev annonceret i ekstern høring den 4. oktober 2010. Høringsfristen udløb den 6. april 2011.

Høringsmateriale, høringssvar og høringssnotater kan ses på
http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura_2000_planer/
og
<http://websag.mim.dk/HoeringVandOgNatur2010/WebSider/visalle.aspx>

Forslag til Natura 2000-plan er annonceret offentligt og desuden sendt i høring hos relevante myndigheder (jf. miljømålsloven § 43 og bekendtgørelse om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplaner § 5).

Naturstyrelsen har modtaget i alt 1650 høringssvar vedrørende de enkelte Natura 2000-planer, og dertil omkring 300 mere generelle høringssvar vedrørende vand- og naturplanlægningen. De generelle høringssvar er sammenfattet i et samlet notat, der kan ses på www.nst.dk

Til Natura 2000-plan nr. 61 er der modtaget i alt 3 høringssvar, henholdsvis fra Danmarks Jægerforbund, DN og Holstebro Kommune.

Svarene har især berørt følgende punkter:

1. Prædation samt tilbud fra jægere om at regulere prædatorer

Yderligere har høringssvarene berørt følgende emner, hvortil der henvises til det generelle høringssnotat (kan findes via ovenstående link):

- 2. Kvælstof*
- 3. Forstyrrelser, jagt*

I det følgende sammenfattes de væsentligste synspunkter til punkt 1. Kommentarer hertil er anført i kursiv.

Det skal bemærkes, at høringssvarene kun er gengivet i hovedtræk. Ønskes detaljerede oplysninger om svarenes indhold, henvises der til de fremsendte høringssvar.

Bemærkninger til planforslaget

1. Prædation samt tilbud fra jægere om at regulere prædatorer

Høringssvar:

Danmarks Jægerforbund tilbyder hjælp til regulering af prædatorer.

Naturstyrelsen:

Prædation ikke en trussel for områdets udpegningsgrundlaget, da der ikke er arter på udpegningsgrundlaget. Regulering af prædatorer kan derfor ikke blive en del af Natura 2000-planlægningen.

Justeringer af forslag til Natura 2000-plan nr. 61

De fremkomne bemærkninger har ikke givet anledning til ændring af planforslaget da de indkomne høringssvar vedrører forhold som allerede er medtaget i planen eller vedrører forhold som planen ikke omfatter.

Naturstyrelsens egne justeringer af forslag til Natura 2000-plan nr. 61

Naturstyrelsens egne overvejelser har medført at der er foretaget mindre justeringer af teksten i planen.

Hverken ændringerne som følge af de indkomne bemærkninger, eller Naturstyrelsens egne justeringer giver anledning til fornyet høring af planforslaget.

Sammenfattende redegørelse for høring over miljørapport (SMV)

Parallelt med offentlig høring af planudkast til Natura 2000-plan for område nr. 61 har SMV-redegørelse for planen været i offentlig høring i henhold til bekendtgørelse af lov om miljøvurdering af planer og programmer §8.

Natura 2000-planens formål er at sikre eller genoprette bevaringsstatus for de arter og naturtyper, der har dannet grundlag for udpegning af Natura 2000-område nr. 61. SMV-rapporten viste ikke modstrid med andre miljøhensyn, og der er i den offentlige høring *ikke modtaget kommentarer til rapporten.*

De fremkomne bemærkninger har ikke givet anledning til ændring af planforslaget da de indkomne høringssvar vedrører forhold som allerede er medtaget i planen eller vedrører forhold som planen ikke omfatter.

Naturstyrelsen vil overvåge effekten af Natura 2000-planen gennem det nationale overvågningsprogram NOVANA,

http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/National_naturbeskyttelse/Overvaagning_af_vand_og_natur/, som følger udviklingen i naturtilstanden og arealudbredelse af de naturtyper og arter, som

planlægningen omfatter. Desuden vil Naturstyrelsen i samarbejde med Fødevarerhverv og Kommunernes Landsforening overvåge fremdriften i den forudsatte forvaltningsindsats.

Afsendere af hørings svar til Forslag til Natura 2000-plan nr. 61 Skånsø og Tranemose:

- ID2416 - Holstebro Kommune
- ID2260 - Danmarks Jægerforbund
- ID1731 - DN

Skånsø og Tranemose - N 61

Indholdsfortegnelse

1.	Beskrivelse af området.....	2
2.	Udpegningsgrundlag	3
3.	Foreløbig trusselvurdering.....	3
4.	Modsatrettede interesser	12
5.	Naturforvaltning og pleje	12
6.	Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper.....	12
7.	Manglende viden og yderligere vidensbehov.....	12
8.	Bilag.....	13
9.	Kildehenvisning	13

1. Beskrivelse af området

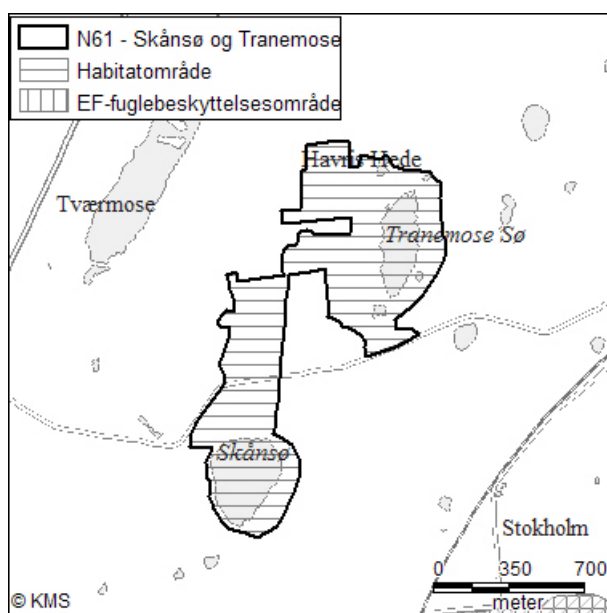
Natura 2000-området Skånsø og Tranemose (nr. 61) er udpeget som habitatområde (nr. 54). Det samlede areal af Natura 2000-området er 84 ha.

Af Natura 2000-områdets samlede areal på 84 ha, består ca. 26,5 ha af sø, mens 57,5 ha er landområder. Søerne er beliggende nord-vest for Vinderup, og de er beliggende i Vinderup kommune.

Skånsø er beliggende i et dødishul og det topografiske opland er lille. Det samlede opland til Skånsø er ca. 110 ha domineret af plantage samt §3-beskyttede moseområder omkring og i det nordvestlige hjørne af søen. Der findes mindre områder med jord i omdrift.

Tranemose er dannet som følge af tørvegravning omkring århundredeskiftet og brinkerne står flere steder som stejle tørveprofiler. Oplandet til Tranemose er ca. 135 ha er domineret af plantage samt §3-beskyttede mose- og hedeområder langs søbredden og i det nordvestlige hjørne af søen. Der findes mindre områder med jord i omdrift samt en række § 3 beskyttede søer.

Natura 2000-området er beliggende på kanten af israndslinien og er opbygget af senglaciale smeltvandsedimenter, der er fattige på næring og kalk.

Figur 1 Kort over Natura2000-områdets afgrænsning.

Indenfor natura 2000-området er der ingen fredede områder.

Inden for natura 2000-området findes der en række arealer som er beskyttede efter § 3 i Naturbeskyttelsesloven. I kortmaterialet kan man se hvilke arealer der pr. 01-02-07 var registreret som § 3-beskyttede. Det skal bemærkes at § 3-registreringen er en vejledende registrering, og at det til enhver tid er de aktuelle forhold som er gældende. Det er den lokale kommune, der har ansvaret for at vedligeholde § 3 registreringen.

2. Udpegningsgrundlag

Natura 2000-området Skånsø og Tranemose er udpeget på grundlag af 7 naturtyper, hvoraf 1 er prioriteret.

Tranemose og Skånsø har siden 2004 indgået i NOVANA-overvågningsprogrammet som en del af vandmiljøplanens overvågningsprogram. Tidligere (1988 - 2003) har søerne indgået i Amtets overvågningsprogram for særskilt målsatte søer i henhold til amtets regionplan med dataindsamling i 3 og 7 år med varierende prøvetagningsfrekvens for henholdsvis Tranemose og Skånsø, jf. bilag.

Oversigter over de udpegede naturtyper fremgår af tabel 2.1. Her er det også angivet hvor data stammer fra.

*Tabel 2.1 Naturtyper som aktuelt udgør udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område nr. 61. *Prioriteret naturtype. 1) Data stammer fra NOVANA overvågningsprogrammet (2004-2005) samt Ringkjøbing Amt overvågning i perioden 1988-2003. 3) Data stammer fra NOVANA kortlægning (2004-05). Naturtyperne kan ses i kortmaterialet.*

Nr.	Naturtype	Forekomster	Areal (ha)	Kilde
3110	Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (lobeliesøer)	1	12,5	1 1) kun delvist undersøgt
3160	Brunvandede søer og vandhuller	≥1	≥14,0	
4010	Våde dværgbusksamfund med klokkeløng	4	29,4	3)
4030	Tørre dværgbusksamfund (heder)	2	?	3)
6410	Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop	0	?	3)
7110	* Aktive højmoser	0	?	3)
7150	Plantesamfund med næbfrø, soldug eller ulvefod på vådt sand eller blottet tørv	0	?	3)

3. Foreløbig trusselsvurdering

På baggrund af de tilgængelige data om naturtypers forekomster (se kort) er der foretaget en foreløbig vurdering af truslerne mod arterne og naturtyperne i natura 2000-område 61. Truslerne omfatter påvirkninger, hvor der er en begrundet mistanke om, at de har en negativ betydning for naturtilstanden. De største trusler er gennemgået i de følgende afsnit.

Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (3110)

Skånsø opfylder i dag ikke sin målsætning i henhold til amtets regionplan. Dette skyldes at søens grundskudsplanter har været påvirket negativt af et tidligere put & take fiskeri, som nu er blevet stoppet. Det forventes at grundskudsplanterne vil opnå en positiv udvikling og at ørrederne over en årrække vil forsvinde fra søen. Området er pt. ikke truet mht. næringsstoffer men på sigt er der en væsentlig forhøjet kvælstofdeposition samt at områdets nåletræsplantager vil kunne bidrage et en forsuring af søvandet.

På baggrund af vandrammedirektivets basisanalyse vurderes Skånsø ikke at være truet, da søen i Forventes at leve op til sin målsætning i 2015 (Viborg Amt 2006).

Brunvandede søer og vandhuller (3160)

Tranemose er dannet som følge af tørvegravning omkring århundredeskiftet og brinkerne står flere steder som stejle tørveprofiler. Tranemose lever op til sin særskilte målsætning i amtets regionplan som naturvidenskabeligt referenceområde. På sigt vil søen som en naturlig succession gro til med Tørvemosser og sumpplanter. Dette er en langsom, men naturlig proces, hvilket vil betyde at flere af de nuværende arter vil forsvinde igen. Søen vil derved igen optræde som mose.

På baggrund af vandrammedirektivets basisanalyse vurderes Tranemose ikke at være truet, da søen i dag lever op til sin målsætning og forventes at gøre det i 2015 (Viborg Amt 2006).

Samlet beskrivelse af de terrestriske naturtyper

Eutrofiering i form af deposition af atmosfærisk kvælstof udgør sandsynligvis en trussel for de tørre og de våde heder, hvilket indikeres af store områder med betydeligt indslag af blåtop. Det blev konstateret, at afvanding er en mindre trussel for plantesamfundene på begge hedetyper ved Tranemose, hvor der er grøftning. Tilgroning med vedplanter (Bjergfyr, Bævreasp, Birk) ses som en konsekvens af øget næringsstofindhold og/eller afvanding, og er konstateret både ved Skånsø og ved Tranemose. Invasive arter (især nåletræer) kan udgøre en trussel for naturtyperne på længere sigt, hvis de ikke forhindres i at brede sig. Området er under kraftig tilgroning med nåletræer og en større del af natura 2000-området har allerede opnået skovkarakter, delvis grundet beplantning med nåletræer og delvis gennem opvækst af naturligt indvandrede nåletræer. Områder, der allerede har opnået skovkarakter er ikke kortlagt, og indgår derfor ikke i den foreløbige vurdering af naturtypernes tilstand.

3.1. Beskrivelse af naturtilstanden i de terrestriske naturtyper

I forbindelse med kortlægningen af de 18 terrestriske, lysåbne natura 2000-typer (Fredshavn 2004) er der foretaget en registrering af udbredelsen af en række naturtype-karakteristiske strukturer. Disse strukturer er delt op i negative og positive strukturer. De positive strukturer er til stede i veludviklede og typiske forekomster af naturtypen under mere eller mindre upåvirkede forhold. Tilsvarende vidner de negative strukturer om en stærkt påvirket naturtype. I felten er strukturerne samlede omfang registreret på en tretrins skala: udbredte (U), spredte (S) eller ikke tilstede (I).

Fugtig hede (4010)				Tør hede (4030)			
Strukturer	Negative			Strukturer	Negative		
Positive	I	S	U	Positive	I	S	U
U	0	40	0	U	0	0	0
S	0	0	60	S	0	0	96
I	0	0	0	I	4	0	0

29,3 ha 9,2 ha

Tabel 3.1 giver en oversigt over de to kortlagte naturtypers fordeling i forhold til deres indhold af positive og negative strukturer. Mørkegrøn farve viser veludviklede naturtyper, som tilsyneladende ikke er udsat for nogen nævneværdige trusler, mens mørkerød farve viser dårligt udviklede naturtyper, der antagelig påvirkes kraftigt af en eller flere trusler.

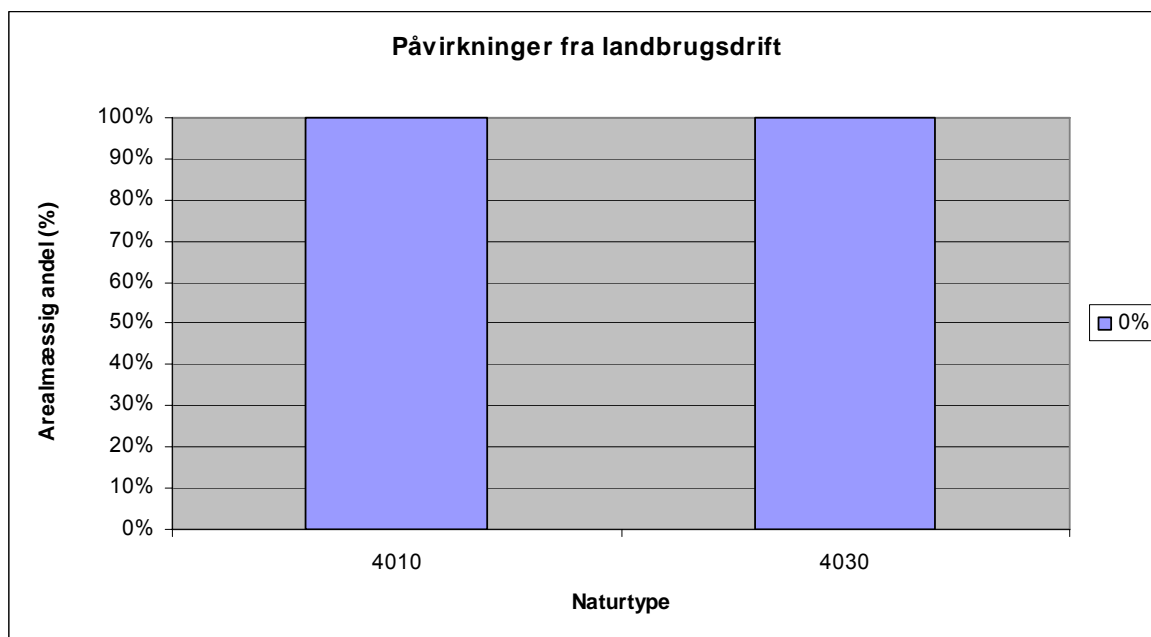
Tabel 3.1 viser at naturtype 4010 (fugtig hede) er noget påvirket grundet forekomst af Blåtop, som stedvis er dominerende. Der er dog et pænt indslag af klokkelyg som er en positiv struktur.

Naturtypen 4030 (tør hede) er mange steder præget af gammel lyng, hvor bølget bunke optræder almindeligt. Det skal bemærkes, at kortlægningen af naturtyperne er præget af nogen subjektivitet da naturtyperne skal tolkes bredt. Grænsen for naturtypen kan være svær at sætte, hvis området er præget af tilgroning eller påvirkning fra sprøjteskader og eutrofiering. I mange tilfælde er de mest påvirkede områder formentlig ikke taget med i kortlægningen af naturtyperne. Det betyder at oversigten i tabel 3.1 kommer til at vise en bedre tilstand end den der observeres i virkeligheden.

3.1.1. Eutrofiering

Terrestriske naturtyper

I forbindelse med kortlægningen af de terrestriske naturtyper er der foretaget en registrering af, hvor stor en andel af de kortlagte arealer, der er tydeligt påvirket af landbrugsdrift. Påvirkningerne omfatter gødningsspredning, atmosfærisk deposition, afdrift med sprøjtemidler eller påvirkning med erosionsmateriale fra dyrkede arealer (Fredshavn 2004). I praksis er det vanskeligt at identificere påvirkninger som atmosfærisk deposition og afdrift af sprøjtemidler, hvorfor registreringerne næsten udelukkende dækker over tegn på direkte gødsning. Figur 3.1 viser hvor stor en arealmæssig andel af de kortlagte naturtyper i natura 2000-området Skånsø og Tranemose, der er tydeligt påvirket af landbrugsdrift.

Figur 3.1 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper som er påvirket af landbrugsdrift. 0 %, 1-10 % og 25-50 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal som er påvirket af landbrugsdriften.

Figur 3.1 viser at alle de registrerede naturtyper ikke er tydeligt påvirkede af landbrugsdrift tolket som ingen registrering af direkte tegn på gødsning.

Men i forbindelse med kortlægningen af de terrestriske naturtyper er der foretaget en registrering af udbredelsen af positive og negative strukturer, der kan relateres til næringsstofbelastning. Blandt de ændringer, der kan indtræffe som følge af næringsstofbelastning er tilbagegang af laver og mosser, da de er lavtvoksende og derfor særligt udsatte for at blive udkonkurreret af kraftigt voksende vegetation. Det samme gælder lavtvoksende og lyskrævende plantearter, der er karakteristiske for artsrige plantesamfund. Blandt de arter, der regnes som indikatorer for øget

næringsstofbelastning er græsarterne Blåtop, Bølget Bunke, Alm. Rajgræs, Alm. Kvik samt arter som Ager-tidsel, Stor Nælde og Vild Kørvel. Tabel 3.2 viser en oversigt over forekomsten af negative strukturer der er relateret til eutrofiering.

Tabel 3.2 Viser forekomsten af negative strukturer der er relateret til eutrofiering i de enkelte kortlagte naturtyper.

Naturtype	Strukturer	Antal forekomster/ud af totalt antal forekomster
4010	Dominans af blåtop	4 / 4
4030	Dominans af blåtop eller bølget bunke	1 / 2

Den gennemsnitlige deposition af atmosfærisk kvælstof (N) for Vinderup Kommune, hvor natura 2000-området er hjemmehørende, er beregnet til godt 17 kg N/ha/år (Skov og Naturstyrelsen, 2004). I tabel 3.3 ses tålegrænserne overfor atmosfærisk deposition af kvælstof (N) for de registrerede naturtyper i området.

Tabel 3.3 Naturtypernes tålegrænser mht. atmosfærisk kvælstofdeposition (Skov og Naturstyrelsen 2005). Tålegrænsen er angivet i kg N/ha/år. *Prioriteret naturtype.

Habitatnaturtype	Tålegrænse
4010 Våde dværgbusksamfund med klokkelyng	10-25
4030 Tørre dværgbusksamfund (heder)	10-20

Det kan ses af tabel 3.3 at de nedre tålegrænser er overskredet for begge de kortlagte naturtyper, 4010 (fugtig hede) og 4030 (tør hede).

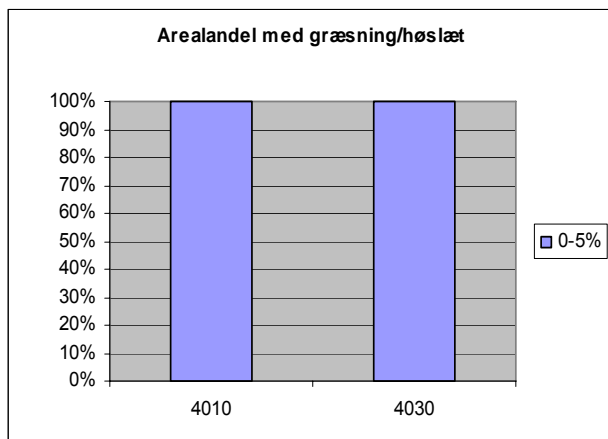
Det kan konkluderes, at eutrofiering udgør en trussel for de terrestriske naturtyper i Skån Sø og Tranemose natura 2000-området, da den atmosfæriske kvælstofdeposition alene udgør en væsentlig del af hvad naturtyperne kan tåle, og for en del naturtyper vedkommende overskrider de nedre tålegrænser. Dette understøttes af udbredte forekomster af Blåtop og Bølget Bunke i natura 2000-området.

3.1.2. Tilgroning

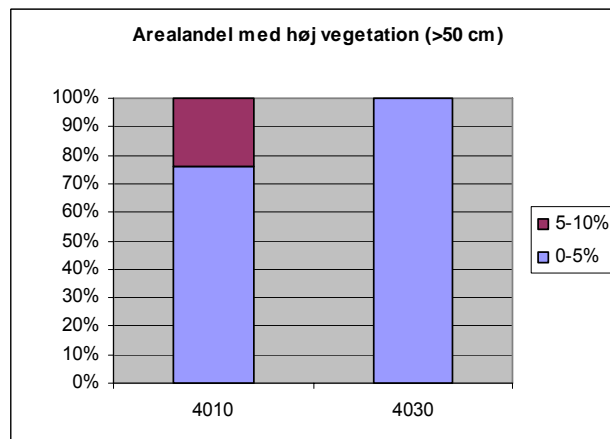
Terrestriske naturtyper

Tilgroning er i dag en alvorlig trussel mod opretholdelsen af de lysåbne naturtyper og deres karakteristiske vegetation. Således er ekstensiv udnyttelse i form af græsning og høslæt centralt for en lang række af de terrestriske naturtyper, der er opført på habitatdirektivets bilag I. Såfremt den traditionelle græsning og høslæt på disse naturtyper ophører, vil de hurtigt vokse til i rørsump, højstauder, åbne krat og endeligt skov. På et tidspunkt i denne successionsrække forsvinder de skyggefølsomme arter, hvorved naturtypen ændrer karakter og udvikler sig til en ny type natur (strandengene dog undtaget). Afvanding og eutrofiering kan medføre en accelereret tilgroning.

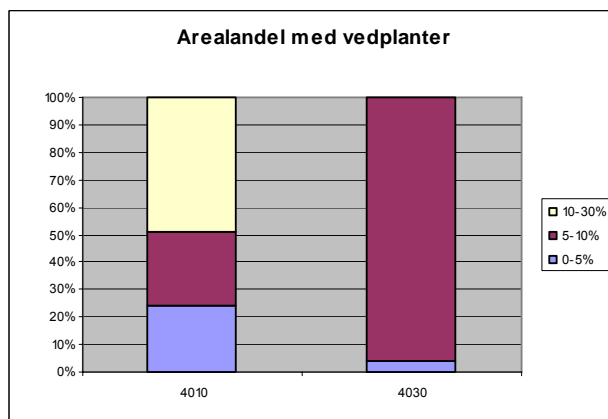
Tilgroningen kan vurderes ud fra områdernes udnyttelse til græsning/høslæt (figur 3.2), areal-andelen af områderne med vegetation der er højere end 50 cm (figur 3.3), arealandel af områderne med vedplanter (figur 3.4) og forekomst af negative strukturer, der har relation til tilgroningen (tabel 3.4).

Figur 3.2 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper som bliver græsset eller slået. 0-5 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal som græsses/slås.

Figur 3.3 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper hvor vegetationshøjden er over 50 cm. 0-5 % og 5-10 %, angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der har en vegetationshøjde på over 50 cm.

Figur 3.4 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper med vedplanter. 0-5 %, 5-10 % og 10-30 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der vokser vedplanter på.

Der er forskel på de forskellige naturtypers følsomhed overfor tilgroning. Det ses af figur 3.2 at græsning eller afhøstning foretages på under 5 % af området. Der er dog et mindre område i Tranemosens sydlige del der græsses, ligesom mindre hedearealer er blevet afskrællet i nyere tid.

Ingen af de registrerede naturtyper er afhængig af græsning, dog er den tørre hede (4030) afhængig af en eller anden form for pleje, så lyngen kan fornys. Lyngen i Skånsø og Tranemose området er generelt gammel, og det vurderes at flere arealer bør slås i nær fremtid. Pleje er især påkrævet i området vest for Tranemose, hvor der er en lille koloni af den sjældne Rørkartespinder (*Eresus sandaliatus*)(rødlisterkategori: moderat truet), som er i fare for at uddø på lokaliteten grundet mangel på varme steder mellem de tilgroede lyngbuske, og udskygning fra opvoksende bjergfyrrer. Pleje af lyngen bør også foretages for at revling ikke skal blive for dominerende.

Arealer hvor andelen af vegetation er over 50 cm er størst på de fugtige heder (4010) og kan primært henføres til forekomst af Mose-pors og Blåtop. Visse steder er der opvækst af birketræer. Langs Tranemose søens vestlige kant findes flere steder mindre (3-10 m²) arealer med meget

gamle Blåtop tuer. Disse vurderes at have stor værdi for leddyr faunaen, da de i vækstform minder om Top-star tuer og har de samme fugtige, mørke hulrum under nedhængende blade som er levested for mange arter.

De tørre heder (4030) er truet af tilgroning af træer. Dele af natura 2000-området med tidligere lyngbevoksning har nu opnået skovkarakter, og er således ikke kortlagt som hede. På stort set samtlige arealer kortlagt som tør hede er der opvækst af nåletræer som dækker mellem 5 og 10 % af arealet (se figur 3.4). Figur 3.4 viser også, at de våde heder i Skånsø og Tranemose området har en høj dækning af vedplanter. Vedplanterne på de våde heder udgøres dog hovedsageligt af den naturligt forekommende mose-pors som stedvis har meget høj dækning.

3.1.3. Hydrologi

Terrestriske naturtyper

En naturlig hydrologi uden afvanding eller vandløbsvedligeholdelse vil som hovedregel fremme den mest naturlige udvikling af de forskellige naturtyper. Afvanding samt nærtliggende vandindvinding sænker det naturlige vandspejl og medfører en gradvis udtørring af arealet.

Tabel 3.4 Oversigt over afvanding og vandindvinding på hede (4010) ved Skånsø og Tranemose. Udtræk fra TILDA.

Afvanding og vandindvinding	Antal forekomster	Andel af areal (i %)
Afvanding og vandindvinding forekommer ikke	2	15 %
Tegn på afvanding (grøfter el. lign.), men uden tydelige vegetationsændringer	2	14 %

Tabel 3.4 viser at der på 14 % af de fugtige heder er tegn på afvanding i form af grøfter eller lignende, men uden at der er tydelige tegn på vegetationsændringer.

Samlet beskrivelse af de terrestriske naturtyper:

Der er relativt lidt landbrugsdrift i Skånsø og Tranemose området, og derfor er der ikke konstateret direkte påvirkninger i form af sprøjteskader og afdrift fra gødningsspredning. Derimod kan depositionen af atmosfærisk kvælstof betragtes som en trussel for hedetyperne, da den atmosfæriske deposition alene udgør en væsentlig del af hvad naturtypen kan tåle, og for de nævnte naturtyper overskrider de nedre tålegrænser.

Grøftning vest for Tranemose medvirker muligvis at området fremtræder mere udtørret end fra naturens side. Grøftningen kan derfor påvirke den arealmæssige fordeling mellem tørre og fugtige hedetyper, ligesom den kan påvirke hastigheden af tilgroningen med nåletræer. Også den atmosfæriske deposition af næringsstoffer kan accelerere tilgroningen. Bjergfyr og i mindre grad Bævreasp, Røn og forskellige graner er nogle af de arter som invaderer arealerne med tør hede.

Hedearealerne (4030) består fortrinsvis af områder med gammel lyng som bør plejes, for at forny lyngen, dels for at revling ikke skal blive dominerende og dels for at bevare de varme mikrohabitater for de varmeelskende dyr.

3.2. Beskrivelse af naturtilstanden i de akvatiske naturtyper

3.2.1. Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (3110)

Bevaringsstatus for naturtyper 3110 er nationalt plan endnu ikke vurderet, men naturtypen har længe været under tilbagegang på grund af den generelle øgede eutrofiering af det akvatiske miljø via menneskelig aktivitet (Søgaard *et al.* 2003).

Inden for Natura 2000-område nr. 61 findes udover Skånsø en række mindre søer og vandhuller, som potentielt kan udpeges som naturtype 3110. Ringkjøbing Amt har ikke undersøgt disse søer, og kan derfor ikke på dette datagrundlag vurdere truslerne og udpegningsgrundlaget.

Herunder er kun truslerne for Skånsø (Naturtype 3110) behandlet pga. manglende data i forhold til de øvrige søer beliggende i natura 2000-område nr. 61.

3.2.1.1. Areal

Skånsøs areal vurderes ikke at være ændret.

3.2.1.2. Eutrofiering

En forøgelse af søvandets næringsstofkoncentrationer vil have en negativ effekt for naturtypen, og der bør tilsigtes at totalfosforindholdet i søvandet er $<0,025$ mg P/l. Undersøgelser har vist, at årgennemsnittet for totalfosfor i perioden 1992 – 2005 har varieret mellem 0,017 og 0,024 mg P/l, og ældre data indikerer samme niveau, hvorfor søens næringsstofindhold mht. fosfor må betegnes som stabilt.

En øget kvælstofdeposition kan betyde at Skånsø eutrofieres, derfor er der fastsat tålegrænser svarende til 5 - 10 kg N/ha/år (Søgaard *et al.*, 2003) for naturtypen 3110. Kvælstofdepositionen i Vinderup Kommune er vurderet til 18,3 kg N/ha/år, hvilket overstiger den opstillede tålegrænse. På længere sigt vil dette kunne betyde at søen eutrofieres som følge af en forhøjet kvælstofdeposition.

3.2.1.3. Tilgroning/forsuring

De omkringliggende plantagearealer ved Skånsø med produktion af gran/fyrretræer kan på sigt medvirke til en forsuring af området. Såfremt der sker en forsuring af søvandet vil søens tørvemosser blive favoriseret frem for grundskudplanterne.

Undersøgelsen i 2003 viste, at mange af de landplanter, som var indvandret til søbredden i forbindelse med lave vandstande i 1990'erne var forsvundet fra de nærmeste bredarealer ned mod søen. Dette skyldes formentlig periodevis højere vandstande siden 1999, så landplanterne var gået ud og nu kun fandtes i de yderste randarealer, som ikke oversvømmes af søen. På sigt vil det nok være nødvendigt at fjerne disse vedvækster for at holde søen åben. Et tæt krat omkring Skånsø vil bl.a. kunne medføre en begrænsning af grundskudsplanternes udbredelse i bredzonen, og de afkastede blade vil kunne ændre de fysiske og vandkemiske forhold i søen, hvilket kan få negative følger for vegetationen (Ringkjøbing Amt 2003a).

3.2.1.4. Hydrologi

Vandstandssvingninger er vigtige for nogle af arterne, der findes i Skånsø og som bidrager til udpegningsgrundlaget for naturtypen 3110, jf. afsnit 3.2. Således kræver arterne ændringer i vandstanden for at trives og blomstre (Søgaard *et al.*, 2003). En ændring i den naturlige hydrologi gennem afvanding eller dræning vil derfor være en trussel mod disse arters forekomst.

Området omkring Skånsø vurderes at være stabil mht. hydrologi, da der ikke er planer om ændringer i området som vil kunne medføre ændringer i den nuværende hydrologi.

3.2.1.5. Vegetationen

Søen har en undervandsvegetation, hvor 2 rødlistede arter; Sekshannet Bækcarve og Sortgrøn Bransenføde er fundet samt 2 gullistede arter; Strandbo og Tvepibet Lobelie (Stoltze & Pihl 1998a & 1998b). Alle arterne findes som værende almindeligt til hyppigt forekommende (Ringkjøbing Amt 2003a).

I forbindelsen med undersøgelsen i 2003 er i alt 10 arter af undervandsplanter registreret, herunder en ny art kransnål (Bugtet Glanstråd) som ikke har været registreret før. Den samlede dækningsgrad af undervandsvegetation i Skånsø i 2003 var ca. 55 %, jf. bilag.

Der har været udført en tidligere undersøgelser af vegetationen i bl.a. i 1999 (Ringkjøbing Amt 2000). Sammenlignes dette med de seneste undersøgelser ses en fremgang mht. dækningsgrad og artsantal, se ovenfor.

Undersøgelser i 2005 vil vise hvordan udviklingen af undervandsvegetation vil forløbe og om den nuværende vegetationsudbredelse fastholdes.

3.2.1.6. Karakteristiske arter for naturtypen

Udbredelsen af karakterarter af grundskudsplanter forventes at kunne forbedres som følge af ophør med put and take fiskeri i Skånsø og de deraf relaterede aktiviteter som har haft en negativ påvirkning af grundskudsplanterne i søen (Ringkjøbing Amt 2003a & 2000). jf. bilag.

3.2.1.7. Andre påvirkninger

Skånsø har indtil 2005 været anvendt som put and take sø af Vinderup Lystfiskerforening, hvorefter foreningen ikke længere fik lov til at udsætte fisk efter behandling af sagen i Naturklagenævnet i 2005 og 2006. Søen har en bestand af Regnbueørreder og Bækørreder men da der ikke findes gydemuligheder for ørreder i tilknytningen til søen vil begge arter enten blive bortfisket eller uddø inden for en årrække.

Samlet beskrivelse af trusler: Skånsø opfylder i dag ikke sin målsætning i henhold til amtets regionplan. Dette skyldes at søens grundskudsplanter har været påvirket negativt af et tidligere put & take fiskeri, som nu er blevet stoppet. Det forventes at grundskudsplanterne vil opnå en positiv udvikling og at ørrederne over en årrække vil forsvinde fra søen.

På baggrund af vandrammedirektivets basisanalyse vurderes Skånsø ikke at være truet, da søen forventes at leve op til sin målsætning i 2015. Der henvises i øvrigt til vandrammedirektivets basisanalyse del II for yderligere detaljer (Viborg Amt 2006).

Området er pt. ikke truet mht. næringsstoffer men på sigt er der en væsentlig forhøjet kvælstofdeposition samt at områdets nåletræsplantager vil kunne bidrage et en forsuring af søvandet.

3.2.2. Brunvandede søer og vandhuller (3160)

Bevaringsstatus for naturtype 3160 er på nationalt plan ikke vurderet, men brunvandede søer/vandhuller er relativt almindeligt forekommende i Danmark. Naturtypen er begrænset til områder, hvortil der sker tilførsel af humusstoffer fra det omgivende opland (Søgaard *et al.* 2003).

Inden for Natura 2000-område nr. 61 findes udover Tranemose en række mindre søer og vandhuller, som formodentlig kan udpeges som naturtype 3160. Ringkjøbing Amt har ikke undersøgt disse søer, og kan derfor ikke på dette datagrundlag vurdere truslerne og udpegningsgrundlaget.

Herunder er kun truslerne for Tranemose (naturtype 3160) behandlet pga. manglende data i forhold til de øvrige søer beliggende i natura 2000-område nr. 61.

3.2.2.1. Areal

Tranemose er dannet som følge af tørvegravning omkring århundredeskiftet og brinkerne står flere steder som stejle tørveprofiler. På sigt vil søen som en naturlig succession gro til med tørvemosser og sumpplanter. Dette er en langsom, men naturlig proces, hvilket vil betyde at flere af de nuværende arter vil forsvinde igen.

3.2.2.2. Eutrofiering

Næringsstofkoncentrationer i søvandet >0,1 mg P/l kan have en negativ effekt for naturtypen. Amtets undersøgelser har vist, at årsgennemsnittet for totalfosfor i perioden 1992 – 2005 har varieret mellem 0,031 og 0,042 mg P/l, og ældre data indikerer samme niveau hvorfor søens næringsstofindhold mht. fosfor må betegnes som stabilt.

Kvælstofniveauet var i 2002 forhøjet med et årsgennemsnit på 1,06 mg N/l, hvilket er en høj værdi set i forhold til søens beliggenhed og at den er uden tilløb. Dette kan skyldes andefodring eller ammoniak-deposition fra luften (Ringkjøbing Amt 2003b).

3.2.2.3. Tilgroning/forsuring

Tranemose er dannet som følge af tørvegravning omkring århundredeskiftet og brinkerne står flere steder som stejle tørveprofiler. Tørvemosserne er i dag den dominerende plantegruppe i søen, og de vil sammen med sumpplanterne opfylde søen med en ny tørvemasse. Processen er en langsom, men naturlig tilgroning af søen. Dette vil betyde at flere af de nuværende arter vil forsvinde igen.

Søvandets pH i Tranemose har senest ligget på et niveau omkring 4,7 (Ringkjøbing Amt 2003b) hvilket er en lille stigning i forhold til tidligere målte niveauer omkring 4,2. Det har ikke været muligt at beregne hvorvidt der er tale om en signifikant stigning i søvandets pH eller naturlig variation. Fremtidig overvågning vil vise om niveauet er stabilt eller stigende.

3.2.2.4. Vegetationen

Undervandsvegetationen er ret artsfattig i Tranemose, og den domineres helt af tørvemos. Desuden findes arterne Vand-pileurt, Alm. Sumpstrå, Vandnavle, og Liden Siv. De tre sidstnævnte er nye forekomster af arter sammenlignet med resultaterne fra 1989. Endvidere er arten Vandsegmos ikke genfundet i 2003.

3.2.2.5. Karakteristiske arter for naturtypen

Udbredelsen af karakterarter i Tranemose i bl.a. tørvemosser er på et stabilt niveau, der er ikke registreret øvrige karakterarter for naturtypen i forbindelse med amtets tidligere undersøgelser. Amtet har ikke fortaget undersøgelser af guldsmede eller vandnymfer i søen.

Samlet beskrivelse af trusler. Tranemose er dannet som følge af tørvegravning omkring århundredeskiftet og brinkerne står flere steder som stejle tørveprofiler. Tranemose lever op til sin særskilte målsætning i amtets regionplan som naturvidenskabeligt referenceområde.

På baggrund af vandrammedirektivets basisanalyse vurderes Tranemose ikke at være truet, da søen i dag lever op til sin målsætning og forventes at gøre det i 2015. Der henvises i øvrigt til vandrammedirektivets basisanalyse del II for yderligere detaljer (Viborg Amt 2006).

På sigt vil søen som en naturlig succession gro til med tørvemosser og sumpplanter. Dette er en langsom, men naturlig proces, hvilket vil betyde at flere af de nuværende arter vil forsvinde igen. Søen vil derved igen optræde som mose.

4. Modsatrettede interesser

Det nuværende udpegningsgrundlag for Skånsø og Tranemose (natura 2000-område nr. 61), giver ikke anledning til at der vil være modsatrettede interesser for bevarelsen eller forbedringer af disse med det nuværende vidensgrundlag.

5. Naturforvaltning og pleje

Der er indplantet træer i dele af Natura 2000-området, hvilket ikke er foreneligt med gunstig bevaringsstatus for naturtyperne. Ydermere er der opvækst af selvsåede træer. Der bør sammen med de berørte lodsejere udarbejdes en plan for udtynding af træer.

I kortmaterialet kan det ses hvilke områder der er tegnet MVJ-aftaler på.

6. Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper

Der blev under kortlægningen ikke konstateret naturtyper som ikke er på udpegningsgrundlaget.

7. Manglende viden og yderligere vidensbehov

Terrestriske naturtyper

Naturtype 7150 kan formentligt også kortlægges for området, grundet kendt forekomst af liden ulvefod. Arten blev dog ikke fundet under kortlægningsarbejdet, og naturtypen er derfor ikke kortlagt. Naturtypen 6410 blev fundet under kortlægningen, men da typen fortrinsvis er udbredt på områder nyligt ryddet for trævegetation, betragtes den som et successionsstadium mod en sumpskovstype. De enkelte naturtypers udbredelse i området er genstand for fortolkning, da området har glidende overgange mellem engtype 6410, søtype 3130, hedetype 4010 og kærtype 7150. Det vil være formålstjenligt at forfine afgrænsningen af naturtyperne ved en fremtidig kortlægning. Naturtypen 7110 (aktiv højmosse) bør også eftersøges, da denne er prioriteret og udgør en del af udpegningsgrundlaget for natura 2000-området.

Søer

Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (3110)

En række mindre søer og vandhuller, som potentielt kan udpeges som naturtype 3110. Ringkjøbing Amt har ikke undersøgt disse søer, og kan derfor ikke på dette datagrundlag vurdere truslerne og udpegningsgrundlaget.

Brunvandede søer og vandhuller (3160)

En række mindre søer og vandhuller, som potentielt kan udpeges som naturtype 3150. Ringkjøbing Amt har ikke undersøgt disse søer, og kan derfor ikke på dette datagrundlag vurdere truslerne og udpegningsgrundlaget.

I vandrammedirektivets basisanalyse I og II er der foretaget en konkret vurdering af søer > 5 ha. eller specifikt målsatte i henhold til regionplanen, hvilket betyder at de øvrige søer ikke er vurderet særskilt. Det er således ikke muligt at sammenstille de mindre søer beliggende i natura 2000-område nr. 61 med basisanalysen.

8. Bilag

Kort over naturtyper og arters udbredelse kan ses i kortmaterialet.

9. Kildehenvisning

Fredshavn (2004). Teknisk anvisning til kortlægning af terrestriske naturtyper.

Ringkjøbing Amt 2003a. Vegetationen i Skånsø, konsulentrapport udarbejdet af Bio/consult as (upubliceret rapport)

Ringkjøbing Amt 2003b. Tranemose, Miljøtilstanden 2002

Ringkjøbing Amt 2000. Skånsø – Miljøtilstand 1998 – 1999.

Skov- og Naturstyrelsens NATURA 2000 database (2006):
<http://www2.skovognatur.dk/natura2000/database/>

Skov- og Naturstyrelsen (2004). Gennemsnitlige afsætninger på kommuneniveau for 2000, 2003 og 2004 beregnet med DEHM-REGINA. Downloaded fra:
http://www.skovognatur.dk/NR/rdonlyres/78C70731-71A2-40B6-B611-2F1340CB922A/14950/Bilag_1.pdf

Stoltze, M. og Pihl, S. (red.) 1998a: Rødliste 1997 over planter og dyr i Danmark. Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser og Skov- og Naturstyrelsen.

Stoltze, M. og Pihl, S. (red.) 1998b: Gulliste 1997 over planter og dyr i Danmark. Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser og Skov- og Naturstyrelsen.

Søgaard, B., Skov, F., Ejrnæs, R., Nielsen, K.E., Pihl, S., Clausen, P., Laursen, K., Bregnballe, T., Madsen, J., Baatrup-Pedersen, A., Søndergaard, M., Lauridsen, T.L., Møller, P.F., Riis-Nielsen, T., Buttenschøn, R.M., Fredshavn, J., Aude, E. & Nygaard, B. 2003: Kriterier for gunstig bevaringsstatus. Naturtyper og arter omfattet af EF-habitatdirektivet & fugle omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet. 2. udgave. Danmarks Miljøundersøgelser. 462 s. – Faglig rapport fra DMU, nr. 457. <http://faglige-rapporter.dmu.dk>.

Viborg Amt (2006). Vandrammedirektivets Basisanalyse del II. – Limfjorden.

Bilag 4. Miljørapport for Natura 2000-planen

Miljørapport for Natura 2000-planen for område nr. N61 Skånsø og Tranemose

Den enkelte naturplan skal ifølge lov nr. 1398 af 22. oktober 2007 om miljøvurderinger af planer og programmer have sin egen miljørapport. Rapporten skal indeholde oplysninger, der følger af bilag 1 i loven.

a) Planens indhold, hovedformål og andre relevante planer

Indhold

Natura 2000-planen består af 1) en basisanalyse, 2) en målsætning af det enkelte område, 3) et indsatsprogram, der angiver retningslinjer for planens gennemførelse. Der er udarbejdet en overordnet målsætning for hele Natura 2000-området samt konkrete målsætninger og afvejning af modstridende naturinteresser. Indsatsprogrammet angiver både generelle og konkrete retningslinjer for den forvaltning, der skal implementeres i 1. planperiode (6 år og 12 år for fredskovspligtige arealer) startende fra 2010. Endelig er der en kort beskrivelse af sammenhæng til vandplanen og et oversigtsskema, der opsummerer Natura 2000-planen jf. naturtyper og arter på områdets udpegningsgrundlag.

Formål

Planens mål på sigt er skitseret nedenfor. Indsatsen i 1. planperiode skal sikre eksisterende naturværdier på udpegningsgrundlaget og starte en proces, der genopretter akut truet natur under hensyntagen til eventuelle modstridende naturinteresser. For området gælder følgende overordnede målsætning:

Skånsø-området

Det overordnede mål for Skånsø-området er, at lobeliesøen Skånsø fortsat sikres en god vandkvalitet, herunder at undervandsvegetationen fortsat domineres af grundskudsplanter. De våde heder og tørvelavninger omkring Skånsø prioriteres højt. Naturtypernes areal øges ved at forbedre hydrologien i området og forekomsterne sikres den mest hensigtsmæssige pleje/drift.

Tranemose-området

Genopretning af højmoser i Tranemose prioriteres højt. Den sekundære brunvandede sø i Tranemose nedprioriteres derfor på sigt til fordel for højmoser, men sikres i sin resterende levetid en god vandkvalitet, der er forenelig med bevaring af naturtypen, og dermed kan danne grundlag for naturlig succession mod hængesæk og højmoser. De omgivende tørre heder sikres en god-høj naturtilstand. Naturtyperne plejes og der bør skabes bedre sammenhæng mellem forekomsterne.

Natura 2000-områdets økologiske integritet sikres i form af en for naturtyperne hensigtsmæssig drift/pleje og hydrologi, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder.

Baggrund for den overordnede målsætning

I N61 er der speciel fokus på højmoser/nedbrudt højmoser, lobeliesø, fugtig tørvelavning, og våde dværgbusksamfund (våd hede).

Skånsø

Lobeliesøen Skånsø udgør en stor del af den sydlige del af Natura 2000-området. Vandkvaliteten er god og søen rummer en naturtypekarakteristisk vegetation med flere sjældne arter. Området omkring Skånsø rummer flere mindre partier med tørvelavninger med forekomster af liden ulvefod og soldug, arter hvis eksistens kan trues af dårlig hydrologi,

eutrofiering og tilgroning. Våd hede er en truet naturtype, og derfor bør der lægges vægt på, at sikre naturtypen en god tilstand og udvide naturtypens areal såfremt de naturgivne forhold muliggør dette.

Tranemose: Aktiv højmose er på N2000-områdets udpegningsgrundlag, men er ikke kortlagt i området. De våde partier i Tranemose er kortlagt som nedbrudt højmose og genopretning af højmose skal prioriteres højt. Naturtypen brunvandet sø som forekommer i Tranemose skal betragtes som sekundær naturtype opstået på grund af tørvegravning og skal på sigt nedprioriteres til fordel for genopretning af højmose. Forhold som betinger en udtørring af nedbrudt højmose, elimineres, således at der igen opstår aktiv tørvedannelse hvor der nu er nedbrudt højmose. Områdets tørre heder er reduceret væsentligt i areal pga. tilgroning i nyere tid og lyngen fremstår i dag gammel og med lav aldersvariation på grund af manglende hedepleje. En udvidelse af hedearealet vil forbedre grundlaget for de tilknyttede dyre- og plantearter.

Relevante planer

På omkring 2 ha i området er der indgået aftale om miljøvenlige jordbrugsforanstaltninger (MVJ). På hedearealerne omkring Tranemose er der foretaget trærydning, men uden at det fældede materiale er blevet fjernet. I de nærmeste omgivelser af Skånsø bliver opvækst ryddet. Udover de nævnte tiltag, er der ikke kendskab til hverken pleje eller genopretning.

Natura 2000-områderne vil fremgå af landsplandirektivet (de tidligere regionplaner). Disse skal indeholde retningslinjer i overensstemmelse med bekendtgørelsen om udpegnings- og administration af internationale beskyttelsesområder nr. 408 af 1. maj 2007. Det betyder, at landsplandirektivet skal indeholde retningslinjer, der i overensstemmelse med direktivforpligtelserne kan understøtte områdernes bevaringsmålsætninger. Landsplandirektivet indeholder derfor ikke udlæg af nye arealer til byzone, sommerhusområde, nye større vejanlæg, øvrige trafik og tekniske anlæg eller væsentlige udvidelser eller nye områder til råstofindvinding på land mv., mens der kan være retningslinjer, der bidrager til at sikre naturforholdene, jf. bestemmelser i bekendtgørelsens § 5.

Der vil derfor ikke med Natura 2000-planens bevaringsmålsætninger og retningslinjer for den efterfølgende kommunale planlægning være modstrid mellem den og landsplandirektivet.

b) Nul - alternativ

En række naturtyper og levesteder for arter kræver vedvarende drift for at sikre og opretholde gunstig bevaringsstatus det gælder fx en række lysåbne naturtyper. Samtidig kræver andre i ugunstig tilstand tiltag, der kan imødegå forringelse.

Planen vil sikre forbedringer i hydrologien, således at der opnås naturlige vandstandssvingninger i Skånsø og at Tranemose kan påbegynde succession tilbage mod højmose. Endvidere vil planen sikre, at tilgroningsproblemer i de lysåbne naturtyper mindskes.

Hvis ikke planen for 1. planperiode iværksættes, vil områdets våde naturtyper fortsat fremstå med udtørrede og med unaturlige vandstandssvingninger. Tilgroning af de lysåbne naturtyper vil fortsætte, med mindre private lodsejere af eget initiativ foretager rydninger.

Prognosen er gunstig eller vurderet gunstig for:

- Ingen af naturtyperne på udpegningsgrundlaget.

Prognosen er ugunstig eller vurderet ugunstig for:

- Højmose/nedbrudt højmose, tørvelavning, lobeliesø og brunvandet sø, og da naturtypernes højeste tålegrænser for N-deposition er overskredet. Tørvelavninger er endvidere påvirket af tilgroning og højmose/nedbrudt højmose af dårlig hydrologi.
- Tør hede og våd hede, da naturtypernes laveste tålegrænser for N-deposition er overskredet. Naturtyperne er endvidere fragmenterede og præget af tilgroning. Herudover er våd hede påvirket af dårlig hydrologi.

Prognosen er ukendt for:

- Tidvis våd eng (manglende viden).

c) Miljøforhold i områder der kan blive berørt

Ingen kendte.

d) Eksisterende miljøproblemer

Truslerne mod naturværdierne og områdets udpegningsgrundlag er systematisk beskrevet i planen. Planens mål er, at sikre udpegningsgrundlaget mod disse trusler herunder prioritering i tilfælde af modstridende naturinteresser. Derudover skal følgende fremhæves:

Intet yderligere fremhæves.

e) Internationale miljøbeskyttelsesmål

Planen er en udmøntning af EU's Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektiv implementeret i dansk lov via Miljømålsloven. Planen vil sikre, at areal og tilstand af udpegede naturtyper og levesteder for udpegede arter ikke går tilbage eller forringes. Samtidig vil der ske en særlig indsats for truede naturtyper og arter, hvilket er afspejlet i statens retningslinjer for 1. planperiode. For Skån Sø og Tranemose gælder:

- 1.1 *Reduktion af kvælstofdeposition på områdets habitatnatur-typer forventes at ske gennem en kommende ændring af husdyrgodkendelsesloven jf. regeringsudspillet Grøn Vækst, april 2009.*
- 1.2 *Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi på arealer med lobeliesø, brunvandet sø, våd hede, højmose/nedbrudt højmose og tørvelavning.*
- 1.3 *De terrestriske naturtyper skal sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje.*

I henhold til vandplanen vil en gennemførelse af planen for hovedvandopland Limfjorden under vandrammedirektivet vurderes at indebære, at følgende del af Natura 2000-planens indsatsprogram bliver udført:

Vandplanens indsatsprogram for hovedvandopland Limfjorden vurderes at ikke at understøtte Natura 2000-planen.

f) Planens indvirkning på miljøet

I tabel 1 herunder er gennemgået planens sandsynlige indvirkning på en række faktorer ifølge lovens bilag 1f, i de tilfælde hvor de vurderes at være af væsentlig betydning.

<i>Planens indvirkning på</i>	<i>Påvirkes</i>	<i>Ingen påvirkning</i>	<i>Redegør for indvirkning</i>
Biologisk mangfoldighed	x		Sikres ved Skånsø og Tranemose ved genopretning af naturlig hydrologi. På lang sigt vil der være en positiv effekt såfremt der genoprettes en højmosseflade ved Tranemose som levested for højmossekarakteristiske arter.
Befolkningen	x		De rekreative oplevelser i tilknytning til området sikres eller forbedres via et forbedret naturgrundlag.
Menneskers sundhed		x	
Fauna og flora	x		Påvirkning begrænset i 1. planperiode.
Jordbund		x	Vil blive vådere efter genopretning af naturlig hydrologi.
Vand	x		Er redegjort for – se i øvrigt vandplan for vandopland Limfjorden.
Luft		x	
Klimatiske faktorer		x	
Materielle goder		x	
Landskab	x		Den brunvandede sø vil på sigt forsvinde fra Tranemose og erstattes af en højmosseflade. Landskabet vil fremstå mere åbent efter rydninger af opvækst.
Kulturarv, herunder kirker		x	
Arkitektonisk arv		x	
Arkæologisk arv		x	

Tabel 1. Gennemgang af planens indvirkning på en række miljøforhold.

g) Foranstaltninger der modsvarer negativ indvirkning på miljøet

Planen har indvirkning på de faktorer, der er listet i tabel 1. Vedrørende modstridende naturinteresser følger prioriteringen statens retningslinjer.

På sigt opstår modstridende interesser i forhold til at genoprette højmosse på bekostning af sekundær brunvandet sø, nedbrudt højmosse og tør hede. Brunvandede søer vil ved naturlig succession kunne udvikle sig til hængesæk og højmosse, og her vurderes det, at det er acceptabelt at hele arealet af brunvandet sø på sigt udvikler sig mod højmosse. Ligeledes prioriteres højmosse frem for våd og tør hede. Våd hede i både den kontinentale og atlantiske region har nationalt haft stor tilbagegang og skal prioriteres frem for tør hede. Dette skal også ses i lyset af at området rummer potentiale for at udvide tør hede.

Følgende konkrete tiltag er planlagt.

Sigtelinie 2. Små og fragmenterede habitatnaturtyper og levesteder for arter

2.1 Tør hede øges med op til 8 ha.

Sigtelinje 3. Naturtyper og levesteder, som ikke er beskyttet af natur- og miljølovgivningen

- 3.1 *Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, skal sikres mod ødelæggelse.*

Sigtelinje 4. Særlig indsats for naturtyper og arter, hvis biogeografiske status er i fare

- 4.1 *For Natura 2000-området drejer dette sig om naturtyperne højmose/nedbrudt højmose ved Tranemose og våd hede ved Skånsø. Ved både Tranemose og Skånsø er genopretning af naturlig hydrologi og reduktion af atmosfærisk N-deposition vigtige for at målene nås. Ved Skånsø øges arealet med våd hede med op til 4 ha såfremt de naturgivne forhold muliggør dette.*

Der udarbejdes handleplaner og vælges virkemidler af kommunerne og Skov- og Naturstyrelsen m.fl. indenfor rammerne af indsatsprogrammet.

h) Grundlag for prioriteringer og valg

Planen har til hensigt at sikre udpegningsgrundlaget og fremme den biologiske mangfoldighed generelt. En målsætning for en bestemt naturtype eller art vil dog kunne indebære en nedprioritering af andre naturtyper/arter. For området er der foretaget følgende valg:

På sigt kan der opstå modstridende interesser i forhold til at genoprette højmose på bekostning af brunvandet sø, nedbrudt højmose og tør hede. Brunvandede søer vil ved naturlig succession kunne udvikle sig til hængesæk og højmose, og her vurderes det, at det er acceptabelt at hele arealet af brunvandet sø på sigt udvikler sig mod højmose. Ligeledes prioriteres højmose frem for tør hede. Våd hede i både den kontinentale og atlantiske region har nationalt haft stor tilbagegang og skal prioriteres frem for tør hede. Dette skal også ses i lyset af at området rummer potentiale for at udvide tør hede.

i) Overvågning

Natura 2000-indsatsen bliver løbende overvåget i forhold til udpegningsgrundlag og naturværdier via NOVANA og DEVANO overvågningsprogrammer. Desuden afrapporterer Danmark den nationale indsats vedr. habitat- og fuglebeskyttelsesdirektivet til EU-kommissionen hvert 6 år.

Basisanalysen – udarbejdet i forbindelse med naturplanen - udgør det nuværende videns grundlag for områdets udpegningsgrundlag i forbindelse med naturplanlægningen. Analysen gennemgår systematisk udpegningsgrundlaget med en beskrivelse af status for hver enkelt art og naturtype. Det er hensigten, at denne analyse opdateres i forbindelse med fremtidige planperioder.

j) Ikke teknisk resume

I medfør af lov nr. 1398 af 22. oktober 2007 er der foretaget en miljøvurdering. Planen vil sikre eller forbedre tilstand og bevaringsprognose for områdets udpegningsgrundlag og den biologiske mangfoldighed generelt samt et sammenhængende og varieret landskab.

Det overordnede mål for området er at Skånsø skal have en god vandkvalitet. Undervandsvegetationen skal fortsat domineres af grundskudsarter. Genopretning af højmoser i Tranemose skal prioriteres højt. Den brunvandede sø i Tranemose nedprioriteres derfor på sigt til fordel for højmoser, men skal i sin resterende levetid have god vandkvalitet. De omgivende lysåbne naturtyper skal sikres en god - høj naturtilstand. Områdets våde heder skal prioriteres højt. Naturtypens areal ved Skånsø skal øges ved at forbedre hydrologien i området og forekomsterne skal sikres den mest hensigtsmæssige pleje/drift. Partier af våd hede i Tranemose nedprioriteres på sigt i forhold til at genskabe aktiv højmoser. De tørre heder skal ryddes for opvækst og der bør skabes bedre sammenhæng mellem forekomsterne.

Planen vil sikre forbedringer i hydrologien, således at der opnås naturlige vandstandssvingninger i Skånsø og at Tranemose kan påbegynde succession tilbage mod højmoser. Endvidere vil planen sikre, at tilgroningsproblemer i de lysåbne naturtyper mindskes.

Hvis ikke planen for 1. planperiode iværksættes, vil områdets våde naturtyper fortsat fremstå med udtørrede og med unaturlige vandstandssvingninger. Tilgroning af de lysåbne naturtyper vil fortsætte, med mindre private lodsejere af eget initiativ foretager rydninger.

Planen betyder, at de rekreative oplevelser i tilknytning til området forbedres via et forbedret naturgrundlag og nedsat næringsstofbelastning via vandplanen.

Tillæg om ny viden til Natura 2000-basisanalyse for Skånsø og Tranemose (Natura 2000-område nr. 61).

Tillægget gælder både for basisanalyser for lysåbne naturtyper og arter samt for skovbasisanalyser.

Natura 2000-planerne bygger på den eksisterende viden om naturforholdene. Denne viden er områdevis blevet opgjort i basisanalyserne for hhv. Natura 2000-skovplanlægning, Natura 2000-havplanlægning samt Natura 2000-planlægning for øvrige arealer. Basisanalyserne, der udgør en del af den færdige plan for Natura 2000-området, blev offentliggjort i 2007 og kan ses på [By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside \(www.blst.dk/Natura2000plan\)](http://www.blst.dk/Natura2000plan).

Dette tillæg opsummerer den viden, der – ud over basisanalysens – supplerende indgår som grundlag for Natura 2000-planen. Tillægget er opbygget med et indhold og en struktur, der svarer til basisanalysens opbygning.

For nogle områder er der på baggrund af basisanalysen eller overvågningsdata mv. foretaget ændringer i udpegningsgrundlaget. Det gældende udpegningsgrundlag kan ses i figur 2 i naturplanen. I det tilfælde at nye arter er tilføjet udpegningsgrundlaget er vurderinger af deres levestedsareal opgjort i dette bilag.

Siden færdiggørelsen af basisanalyserne er der i nogle områder foretaget kortlægning af yderligere naturtyper, skovnaturtyper på ikke-fredskovspligtige arealer og/eller en genkortlægning af i første omgang oversigtligt kortlagte arealer. De ny- eller genkortlagte arealer har bidraget med ny viden af betydning for Natura 2000-planerne.

Der er foretaget nye overslagsberegninger af den luftbårne kvælstofdeposition til de kortlagte naturtyper. Beregningerne omfatter nu alle kortlagte arealer af både lysåbne naturtyper og skovnaturtyper.

I nogle områder er der endvidere sket væsentlige ændringer i driften, igangsat naturgenopretningsprojekter el.lign. siden færdiggørelsen af basisanalyserne.

1. BESKRIVELSE AF OMRÅDET

Områdets afgrænsning er uændret. Området er delvist genkortlagt i efteråret 2008 og en del tidligere områder med våd hede har ændret naturtype til nedbrudt højmosse. Et mindre antal målinger med tørvestikker af tørvelagets tykkelse i området omkring Tranemose under gen-

kortlægningen viste et underliggende tørvelag på op til 80 cm af delvis omsat tørvemos (Sphagnum). Derudover viser historiske data, at området tidligere har været en del af et større højmosedområde (Thøgersen, 1942). Den 5 ha store sekundære brunvandede sø i midten af Tranemose er ligeledes en del af den tidligere højmosé i området.

2. TILFØJELSER TIL UDPEGNINGSGRUNDLAGET

Der er fremkommet yderligere oplysninger om naturtyper og arter i forbindelse med overvågning og kortlægning udført 2006-2008. Disse arter og naturtyper er vurderet i forbindelse med en revision af udpegningsgrundlaget. Det aktuelle udpegningsgrundlag fremgår af figur 2 i naturplanen – og af [By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside](#).

Ingen naturtyper eller arter er tilføjet det oprindelige udpegningsgrundlag.

3. NYE DATA OM NATURTYPER OG ARTER

Første runde af kortlægningen af EF-habitatområdernes naturtyper blev foretaget i perioden 2004-2005. I første omgang blev kun 18 lysåbne naturtyper samt skovnaturtyper på fredskovspligtige arealer kortlagt. I løbet af 2007 og 2008 er der foretaget kortlægning af flere lysåbne naturtyper, og der er kortlagt skovnaturtyper på mange ikke-fredskovspligtige arealer. Endelig er der foretaget genkortlægning eller nykortlægning af en række af de områder, som kun blev kortlagt oversigtligt/stikprøvevist i første runde.

Nye data om areal og antal forekomster af naturtyper i dette Natura 2000-område fremgår af nedenstående tabel. Ud over de nævnte naturtyper er der i habitatområdet kortlagt et mindre udvalg af områdets vandhuller.

Data om ny-/genkortlagte naturtyper er medtaget såfremt der er tale om nykonstaterede naturtyper på udpegningsgrundlaget eller såfremt der er væsentlige ændringer i forhold til oplysningerne i basisanalysens afsnit 2 eller 6. Data om nykonstaterede arter er medtaget såfremt de indgår i udpegningsgrundlaget og såfremt at der er tale om nye oplysninger i forhold til basisanalysens afsnit 6.

Nr.	Naturtype	Regi- streret areal (ha)	Antal fore- komster	Kilde
Terrestriske naturtyper				
3160	Brunvandet sø	0,5	4	3
4010	Våd hede	17,7	5	3
4030	Tør Hede	15,6	2	3
7150	Tørvelavning	0,6	2	3

Tabel 1. Opdaterede data om nye eller genkortlagte naturtyper i habitatområde nr. . Data stammer fra 1) NOVANA-overvågningsprogrammet (2004-2008) samt Amtets overvågning i perioden 1988-2006. 2) Naturtypekortlægning 2004-05 (NOVANA/DEVANO). 3) Genkortlægning, supplerende kortlægning 2007-08 (DEVANO). Kortlægningsdata for naturtyperne (ekskl. vandnaturtyper) kan ses på www.vandognatur.dk. *Prioriteret naturtype.

4. SUPPLERENDE TRUSSELSVURDERING

I basisanalysen blev der præsenteret en trusselvurdering og tilstandsdata for de forskellige naturtyper og arter. Hvad angår de ny- og genkortlagte naturtyper vurderes disse forhold at være afspejlet i henholdsvis struktur- og artstilstand, som kan ses [By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside](#). Struktur- og artstilstand udgør tilsammen naturtilstanden, som fremgår af figur 4 i naturplanen. De registrerede data (strukturparametre og artslistor) for de enkelte forekomster kan endvidere ses i den fællesoffentlige naturdatabase på www.naturdata.dk.

Ud over basisanalysens opgørelse af trusler mod områdets naturindhold er der nedenstående tilføjelser og ændringer.

4.1 Belastning af naturområder med luftbåret kvælstof

Kvælstof og fosfor er fra naturens hånd begrænsende næringsstoffer for mange økosystemer. Når et naturområde belastes med ekstra næringsstoffer (eutrofieres), fører det til ændret arts-sammensætning, fordi konkurrencetærke og kraftigt voksende plantearter (som f.eks. *stør nælde*, *blåtop* og *vild kørvel*) bliver begunstiget på bekostning af lavtvoksende og konkurrence-svage plantearter (såkaldte nøjsomhedsarter).

Eutrofieringen kan blive så kraftig, at naturtypernes tålegrænse bliver overskredet. Resultatet bliver, at flere af de karakteristiske nøjsomhedsarter forsvinder, og naturtypernes tilstand ændres. Selv små ekstra tilførsler af næringsstoffer kan på sigt føre til ændret artssammen-

sætning. Eutrofiering af naturområder kan ske i form af direkte tilførsel af gødning eller indirekte i form af f.eks. kvælstofdeposition fra luften eller jordfygning fra marker.

Eutrofiering af terrestriske naturarealer kan påvises på flere måder, f.eks. ved forekomst af negative strukturer (f.eks. dominans af *blåtop* på tørre heder), mange plantearter med tilpasning til at vokse på næringsrig jordbund eller ved at måle eller modelberegne nedfald af kvælstof fra luften.

Eutrofiering som trussel kan være meget vanskelig at observere ved tilsyn eller registrering.

Tålegrænser

For de naturtyper, der danner udpegningsgrundlag for Natura 2000-området, er der fastsat tålegrænseintervaller, som fremgår af tabel 2.

Tålegrænse: Følsomheden af et naturområde over for en (forøget) tilførsel af forsurende eller eutrofierende stoffer kan beskrives i form af tålegrænser, der angiver "*den belastning, hvorunder væsentlige skadelige effekter på økosystemet ikke vil forventes, vurderet ud fra den bedste tilgængelige viden*". Empirisk baserede tålegrænser for en række forskellige naturtyper er blevet fastsat af UN/ECE (Skov- og Naturstyrelsen 2003).

1) UN/ECE er FN's Økonomiske Komité for Europa. Tålegrænserne (critical loads) fastsættes i Arbejdsgruppen vedr. effekter af konventionen om langttransporterende luftforurening (www.unece.org/env/wge) i forbindelse med det internationale samarbejdsprogram vedr. modellering og kortlægning af tålegrænser, baggrundsbelastning, effekter, risici og udviklingstendenser for luftforurening.

Naturtype	Tålegrænse Kg N/ha
1110 Sandbanker med lavvandet vedvarende dække af havvand	- 1
1130 Flodmundinger	30-40
1140 Mudder- og sandflader blottet ved ebbe	- 1
1150 Kystlaguner og strandsøer	30-40
1160 Større lavvandede bugter og vige,	30-40
1170 Rev	- 1
1180 Boblerev	- 1
1330 Strandenge	30-40
1210 Strandvold med enårige planter	- 1
1220 Strandvold med flerårige planter	- 1
1230 Kystklint/klippe	15-25
1310 Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter på mudder og sand	30-40
1320 Vadegræssamfund	30-40
1330 Strandenge	30-40
1340 Indlandssaltenge	30-40
2110 Forstrand og begyndende klitdannelser	10-20 ₂
2120 Hvide klitter og vandremiler	10-20 ₂
2130 Stabile kystklitter med urteagtig vegetation (grå klit og grønsværklit)	10-20 ₂
2140 Kystklitter med dværgbuskvegetation (klithede)	10-20 ₂

2160 Kystklitter med havtorn	10-20 ₂
2170 Kystklitter med gråris	10-20 ₂
2180 Kystklitter med selvsåede bestande af hjemmehørende træarter	10-20 ₂
2190 Fugtige klitlavninger	10-25 ₄
2250 Kystklitter med enebær	10-20 ₂
2310 Indlandsklitter med lyng og visse	10-20 ₂
2320 Indlandsklitter med lyng og revling	10-20 ₂
2330 Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene	10-20 ₂
3110 Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (lobeliesøer)	5-10
3130 Ret næringsfattige søer og vandhuller med små amfibiske planter ved bredden	5-10
3140 Kalkrige søer og vandhuller med kransnåluger	5-10
3150 Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks	- ¹¹
3160 Brunvandede søer og vandhuller	5-10
3260 Vandløb med vandplanter	- ¹
3270 Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter	- ¹
4010 Våde dværgbusksamfund med klokkelyng	10-25
4030 Tørre dværgbusksamfund (heder)	10-20
5130 Enekrat på heder, overdrev eller skrænter	15-25 ₅
6120 Meget tør overdrevs- eller skræntvegetation på kalkholdigt sand	15-25
6210 Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund (vigtige orkidélokalteter)	15-25
6230 Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	10-20
6410 Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop	15-25 ₆
7110 Aktive højmoser	5-10
7120 Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse	5-10
7140 Hængesæk og andre kærsamfund dannet flydende i vand	10-15 _{3,7}
7150 Planteresamfund med næbfrø, soldug eller ulvefod på vådt sand eller blottet tørv	10-15 _{3,7}
7210 Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe	15-25
7220 Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand	15-25 ₈
7230 Rigkær	15-25 ₃
9110 Bøgeskove på morbund uden kristtorn	10-20 _{2,10}
9120 Bøgeskove på morbund med kristtorn	10-20 _{2,10}
9130 Bøgeskove på muldbund	10-20 _{2,10}
9150 Bøgeskove på kalkbund	10-20 _{2,10}
9160 Egeskove og blandeskove på mere eller mindre rig jordbund	10-20 _{2,10}
9170 Vinteregeskove i østlige (subkontinentale) egne	10-20 _{2,10}
9190 Stilkegeskove og -krat på mager sur bund	10-20 _{2,10}
91D0 Skovbevoksede tørvemoser	10-20 _{2,10}
91E0 Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld	10-20 _{2,10}

¹ Tålegrænsen for atmosfærisk belastning er ikke relevant, idet naturtyperne er naturligt kvælstofrige, ufølsomme for atmosfærisk tilførsel, eller forventes at modtage det største bidrag fra andre kilder, fx grundvand eller overfladenær afstrømning.

² Tålegrænsen for beskyttelse af laver (10 – 15 kg N ha⁻¹år⁻¹) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme laver på lokaliteten ønskes beskyttet.

³ Tålegrænsen for højmoser (5 – 10 kg N ha⁻¹år⁻¹) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme højmoserarter på lokaliteten ønskes beskyttet.

⁴ Tålegrænsen for oligotrofe søer (5 – 10 kg N ha⁻¹år⁻¹) benyttes for småsøer i klitlavninger.

⁵ Tålegrænsen for heder (10 – 20 kg N ha⁻¹år⁻¹) anvendes, hvis dværgbuske (lyng mv.) er hyppige.

⁶ Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fersk natureng, der kan være mere

kvælstoffølsom.

⁷ Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fattigkær, der har tålegrænse i intervallet 10 – 20 kg N ha⁻¹år⁻¹

⁸ Naturtypen omfatter også Palludellavæld, der forventes at have tålegrænser i den lave ende af intervallet.

⁹ Baseret på tålegrænsen for laver.

¹⁰ Tålegrænsen bør modelberegnes. En modelberegning kan give lavere tålegrænser, ned til 7 kg N ha⁻¹år⁻¹

¹¹ Mange søer og vandhuller er eutrofieret som følge af næringstilførsel fra andre kilder. For de rene, ikke eutrofierede søer af type 3150 kan tålegrænsen for de øvrige søtyper på 5-10 kg N ha⁻¹år⁻¹ bruges, hvis søen er kvælstofbegrænset.

Tabel 2 Tålegrænser for terrestriske naturtyper i habitatområdet (Skov- og Naturstyrelsen 2005)

Som det fremgår af tabel 2, er det særligt hængesæk, tørvelavning og rigkær med en væsentlig forekomst af følsomme højmosearter (7140, 7150 og 7230), højmose (7110) samt tre søtyper (3110, 3140 og 3160), der hører til de særligt kvælstoffølsomme naturtyper med tålegrænser på 5-10 kg N/ha/år. Øvrige hængesække og tørvelavninger, heder (4010 og 4030) samt sure overdrev (6230), er ligeledes følsomme overfor kvælstofbelastning og har tålegrænser mellem 10-20(-25) kg N/ha/år. Blandt kilderne (7220) ligger tålegrænsen for Paludella-væld i den lave ende af intervallet, dvs. 15 kg N/ha/år.

Øvrige rigkær og kildevæld samt tidvis våd eng og enekrat (7230, 7220, 6410 og 5130) er moderat kvælstoffølsomme med tålegrænser mellem 15-25 kg N/ha/år. For artsrige forekomster ligger tålegrænsen i den nedre ende af disse intervaller.

For alle skovtyper på udpegningsgrundlaget er tålegrænsen fastsat til 10-20 kg N/ha/år, dog 10-15 kg N/ha/år for lichenrige skove.

N-deposition og overskridelse af tålegrænser

Kvælstofdepositionen til danske land- og vandområder kommer fra en lang række danske og udenlandske kilder, primært husdyrproduktion (ammoniak) og forbrændingsprocesser (kvælstofoxider). I Jylland og på Fyn stammer ca. 60 % af kvælstofdepositionen fra husdyrproduktion, mens det på Sjælland og Bornholm drejer sig om ca. halvdelen eller under halvdelen (Danmarks Miljøundersøgelser 2005). De gennemsnitlige tal dækker dog over store lokale variationer afhængig af den lokale husdyrtæthed og ruheden af naturområderne. I forhold til husdyrproduktionen er staldanlæg uden ammoniakbegrænsende teknik typisk den største kilde til landbrugets ammoniakfordampning.

I tabel 3 er den gennemsnitlige afsætning af kvælstof opgivet som kommunevise gennemsnit af NH_y og NO_x for 2006 (DMU).

Kommune	NH _y (kg N/ha)	NO _x (kg N/ha)	Total N (kg N/ha)	Heraf stammende fra danske kilder (%)
Holstebro	9,5	7,5	17	40 %
Lands gennemsnit	8	9	17	33 %

Tabel 3. Baggrundsbelastningen (i kg N/ha/år) i de kommuner, som Natura 2000-området ligger inden for. Kvælstofdepositionen er angivet som kommunevise gennemsnit af hhv. NH_y (ammoniak og ammonium, primært fra husdyrproduktion), NO_x (kvælstofoxider, salpetersyre og nitrat (fra transport, energi-produktion og industri) og total N (samlet tør- og våddeposition). DMU, 2006.

Kvælstofnedfaldet i Holstebro Kommune, hvori Natura 2000-området ligger, er 17 kg N/ha/år, hvilket svare til landsgennemsnittet. Belastningen med ammoniak og ammonium (NH_y) er ca. 20 % højere end landsgennemsnittet, hvilket tyder på, at det lokale og regionale husdyrhold har en relativt stor indflydelse på kvælstofnedfaldets størrelse. Nedfaldet af NO_x'er – der overvejende stammer fra transport, energiproduktion og industri – er mindre end landsgennemsnittet.

Overslagsberegning af den lokale kvælstofbelastning

Da husdyrbrug ikke ligger jævnt fordelt i landskabet, vil kvælstofbelastningen af et naturområde variere alt efter om der ligger husdyrbrug tæt på naturområdet, eller der slet ikke er husdyrbrug i nærområdet. Hertil kommer, at afsætningen af kvælstof på forskellige overfladetyper varierer i forhold til ruheden. Der er f.eks. stor forskel på, hvor meget der afsættes på en skov (med stor ruhed og dermed med stor afsætnings-overflade) og på en lysåben eng (med lavere ruhed og mindre afsætnings-overflade). Der er derfor foretaget en korrektion af de kommunevise gennemsnitstal i forhold til lokal husdyrtæthed og til forskellige naturtypers ruhed inden for Natura 2000-området. Ruheden af naturarealerne er vurderet på baggrund af den vedplantedækning, som er registreret ved kortlægningen.

Korrektionen er foretaget ved hjælp af en metode beskrevet i Ammoniakmanualen (Skov- og Naturstyrelsen, 2003) opdateret som beskrevet i boksen nedenfor. Der er ikke tale om en eksakt beregning, men om en forholdsvis grov overslagsberegning, der dog giver en indikation af om, og i givet fald hvor meget tålegrænserne er overskredet for de forskellige naturtyper. Derfor kan overslagsberegningerne ikke direkte indgå i myndighedsbehandling af N-belastning fra konkrete husdyrbrug/virksomheder.

Overslagsberegningerne viser, at kvælstofnedfaldet på størsteparten af naturområderne i Natura 2000-område nr. 61 ligger mellem 15 og 20 kg N/ha/år alt afhængig af den lokale husdyrtæthed og naturområdernes overfladeruighed.

Naturtype	Tålegrænse-interval	Kvælstofafsætning overslag (kg N/ha/år)		
	kg N/ha/år	10-15	15-20	25-30
Våd hede (4010)	10-25	-	100 %	-
Tør hede (4030)	10-20	-	100 %	-
Nedbrudt højmose (7120)	5-10	-	100 %	-
Tørvelavning (7150)	10-15 (c,g)	-	100 %	-
Total		-	100 %	-

Tabel 4. Overslag over tålegrænseoverskridelser i Natura 2000-området. For hver naturtype er angivet naturtypens tålegrænseinterval og andelen af det samlede areal i forskellige intervaller af belastninger. Tålegrænsen for et konkret naturområde vil typisk ligge indenfor tålegrænseintervallet.

Belastninger, hvor den lokale N-belastning ligger under den nedre grænse i tålegrænseintervallet (tålegrænsen ikke overskredet), er markeret med grønt, N-belastninger, der ligger indenfor tålegrænseintervallet (overstiger den lave ende af tålegrænseintervallet), er vist med gult, og N-belastninger, der ligger over tålegrænseintervallet (overstiger den høje ende af tålegrænseintervallet), er markeret med rødt.

- (a) Tålegrænsen for atmosfærisk belastning er ikke relevant, idet naturtyperne er naturligt kvælstofrige, ufølsomme for atmosfærisk tilførsel, eller forventes at modtage det største bidrag fra andre kilder, fx grundvand eller overfladenær afstrømning.
- (b) Tålegrænsen for beskyttelse af laver ($10 - 15 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme laver på lokaliteten ønskes beskyttet.
- (c) Tålegrænsen for højmoser ($5 - 10 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme højmosearter på lokaliteten ønskes beskyttet.
- (d) Tålegrænsen for Ollgotrofe søer ($5 - 10 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) benyttes for småsøer i klitlavninger.
- (e) Tålegrænsen for heder ($10 - 20 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) anvendes, hvis dværgbuske (lyng mv.) er hyppige.
- (f) Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fersk natureng, der kan være mere kvælstoffølsom.
- (g) Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fattigkær, der har tålegrænse i intervallet $10 - 20 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$.
- (h) Naturtypen omfatter også Palludellavæld, der forventes at have tålegrænser i den lave ende af intervallet.
- (i) Baseret på tålegrænsen for laver.
- (j) Tålegrænsen bør modelberegnes. En modelberegning kan give lavere tålegrænser, ned til $7 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$.

Som det fremgår af tabel 4 gælder det for alle naturområder i Natura 2000-området, at de enten er eller kan være negativt påvirket af luftbåret kvælstof. Værst ser det ud for de meget næringsfattige naturtyper nedbrudt højmose og tørvelavninger, hvor den høje ende af tålegrænseintervallerne for kvælstofpåvirkning er overskredet for hele arealet (vist med rødt). Hertil kommer lobeliesøer, som ikke er vist i tabel 4.

For våd og tør hede er den lave ende af intervallet overskredet på hele arealet (vist med gult).

Nedbrudt højmose hører til kvælstoffølsomme naturtyper med tålegrænse i intervallet $5-10 \text{ kg N/ha/år}$. Der er således tale om en alvorlig tålegrænseoverskridelse men det skal bemærkes at denne naturtype endnu ikke er på udpegningsgrundlaget.

Bestemmelse af kvælstofnedfaldets størrelse på naturområder og sammenligning med andre beregninger

Den præcise størrelse af kvælstofbelastningen på et konkret naturområde er vanskelig at bestemme. Der kan enten foretages målinger (som er tidskrævende, omkostningstunge og usikre, da de som regel kun repræsenterer en kortere måleperiode og derfor skal omregnes til "normale" forhold), eller der kan foretages modelberegninger med modeller af forskellig art, hvoraf nogle er meget ressourcekrævende og omkostningstunge, mens andre har karakter af overslagsberegninger. Resultater fra alle modelberegninger er typisk behæftet med en holdsviis høj usikkerhed.

Overslagsberegningerne skal alene anvendes til at give et foreløbigt overblik over omfanget af tålegrænseoverskridelser til brug ved vurdering af gunstig bevaringsstatus, ikke til konkret sagsbehandling.

4.2 Foreløbig trusselvurdering for nye arter på udpegningsgrundlaget

Der er ingen nye arter på udpegningsgrundlaget for område N 61.

5. SUPPLERENDE MODSATRETTEDE INTERESSER

Der er som følge af den supplerende kortlægning i Natura 2000-området identificeret en ny modstridende interesse mellem brunvandet sø og højmose. I og med højmosefladen gendannes vil den brunvandede sø gradvist forsvinde. Dette har dog meget langt tidsperspektiv.

6. ÆNDRET NATURFORVALTNING OG PLEJE

Der er ikke kendskab til ændret naturforvaltning eller pleje inden for dette Natura 2000-område.

REFERENCER

Bak, J. 2003: *Manual vedr. vurdering af de lokale miljøeffekter som følge af luftbårent kvælstof ved udvidelse og etablering af større husdyrbrug*. Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.

Danmarks Miljøundersøgelser, 2006: *Deposition af N komponenter 2006 – kommuner*.
http://www2.dmu.dk/1_viden/2_Miljoe-tilstand/3_luft/4_spredningsmodeller/5_Depositionsberegninger/2006/depositiontables/2006.dk.Ntot.kommuner.html

Ellermann, T. m.fl., 2005: *Atmosfærisk deposition 2004, NOVANA*, Faglig Rapport fra DMU nr. 555, Danmarks Miljøundersøgelser, Miljøministeriet.

Ellermann, T. m.fl., 2006: *Atmosfærisk deposition 2005, NOVANA*, Faglig Rapport fra DMU nr. 595, Danmarks Miljøundersøgelser, Miljøministeriet.

Ellermann, T. m.fl., 2007: *Atmosfærisk deposition 2006*, Faglig Rapport fra DMU nr. 645, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.

Frohn, L. M. m.fl., 2008: *Kvælstofbelastning af naturområder i Østjylland. Opgørelse for udvalgte Natura 2000 områder*, Faglig Rapport fra DMU nr. 673, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.

Geels, C. m.fl., 2008: *Kvælstofbelastning af naturområder på Bornholm og Sjælland. Opgørelse for udvalgte Natura 2000 områder*, Faglig Rapport fra DMU nr. 689, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.

Nielsen O. K. m.fl., 2008: Denmark's National Inventory Report 2008. *Emission Inventories 1990-2006 – Submitted under the United Nations Framework Convention on Climate Change*. Faglig Rapport fra DMU nr. 667, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.

Skov- og Naturstyrelsen, 2005: *Harmoniserede tålegrænser*. Opdatering af 15. december 2005.
<http://www.skovognatur.dk/NR/rdonlyres/78C70731-71A2-40B6-B611-2F1340CB922A/14951/Ammoniakmanual02122005.pdf>

Thøgersen, F. 1942. Danmarks Moser. Beretning om Hedeselskabets systematiske eng- og moseundersøgelser. Geografisk Tidsskrift, Bind 45 (170pp).